

ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนัง

พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

A Study of Buddhama on the Murals in the Uposatha of

Wat Phra Chetuphon Wimon Mangkhalaram

¹พระมหาวชิระ ญาณสุธี (เสนาะเสียง), ²พระสุธีรัตนบัณฑิต,

³แม่ชีกฤษณา รักษาโฉม และ ⁴พระศรีวินยาภรณ์

¹Phramaha Vajira Yannasuthi (Sanaoseing), ²Phra Suthiratanabundit,

³Maechee Kritsana Raksachom, and ⁴Phra Srivinayaphon

^{1,2,3}บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

^{1,2,3}Graduate School, Mahachulalongkornrajavidyalaya University.

⁴บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย

⁴Graduate School, Mahamakut Buddhist University.

¹Corresponding Author's Email: wacharasanaoseing@gmail.com

Received: May 15, 2024; **Revised:** July 30, 2024; **Accepted:** August 11, 2024

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์ 1) เพื่อศึกษาจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม 2) เพื่อศึกษาประวัติพระสาวกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม 3) เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็น การวิจัยเชิงเอกสารโดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา และหนังสือที่เกี่ยวข้องกับวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ผลการศึกษาพบว่า 1) จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถเขียนเรื่องราวประวัติของพระสาวกเอตทัคคะ 41 รูป ที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่างแต่ละช่อง ไม้จำนวน 26 ช่องเนื้อหาของเรื่องในจิตรกรรมมาจากคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย มีการทำจารึกเป็นเรื่องย่อของภาพจิตรกรรมแต่ละภาพ 2) ภาพจิตรกรรมที่เกี่ยวกับพระสาวก 3 รูป ได้แก่ พระมหากัสสปเถระ (เอตทัคคะทางถือธุดงค์เคร่งครัด) พระอุบาลีเถระ (เอตทัคคะฝ่ายวินัย) พระอานนทเถระ (เอตทัคคะ 5 ประการคือ พหูสูต สติ คติ ธิติ อุပ္ปฐาก) ซึ่งภาพจิตรกรรมทั้ง 3 ภาพนั้น สอดคล้องกับประวัติของพระเถระทั้ง 3 รูป ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย พระไตรปิฎก 3) มีหลักพุทธธรรมที่ปรากฏอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังเกี่ยวกับพระสาวก 3 รูป (1) เกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระ ได้แก่ สังสารวัฏ ศีล สมาธิ ปัญญา (สํารวมในศีล ยิงด้วยธรรม หิริ-ความละอาย โอตตปปะ-ความเกรงกลัวการ ทำบาป ความเพียร-วิริยสังวร สํารวมด้วยสติ-สติสังวร) สัปปายะ 7 ข้อ (อวาสา โคจร ภัสสะ บุคคล โภชนา

อุตุ และ อิริยาบถ) ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญรักษาสมาธิและความพอเพียง (2) เกี่ยวกับพระอุบาลีเถระ ได้แก่ ความศรัทธา, การละมานะ-การละการถือตัว การบวชถือว่าเป็นการศึกษา (3) เกี่ยวกับพระอานนทเถระ ได้แก่ ความเสียสละ กัลยาณมิตร ปรีโธโฆสะ ความไม่ประมาท

คำสำคัญ: จิตรกรรมฝาผนัง; พระสาวกเอตทัคคะ; หลักพุทธธรรม

Abstract

In this study, three objectives were proposedly made, 1) to study the history of the murals in the ubosot of Wat Phra Chetuphon Vimolmangklaram, 2) to study the disciples represent in the murals of Wat Phra Chetuphon Vimolmangklaram, and 3) to study the Buddhamma represent in the murals of the ubosot of Wat Phra Chetuphon Vimolmangklaram. The study employed documentary research by studying related data from Tipiṭaka, Commentaries and special books.

From the study, the finding showed that the mural paintings were depicted at the 26 interior bays between the doors and windows of ubosot which are represent the stories of 41 major disciples of the Lord Bhudda (Ettakka). The murals were depicted the major disciples history which comes from the Anguttaranikaya scriptures in Tipiṭaka. An inscription was made with a summary of each mural. This study focus on the 3 disciple's mural paintings are Phramaha Kassapa who is the monk grate intakeing to road as form of merit-making, Phra Upali who is the great in disiplines, Pra Anada who had five great qualities, which are related information from Tipiṭaka, Commentaries. There are Buddhist principles hidden in murals about three disciples: (1) related to Phramaha Kassapa i.e. 1. Vaṭṭa (the triple round) 2. Morality Concentration and Wisdom (virtue as restraint , restraint by mindfulness restraint by energy) 3. Sappāya (thing favourable to mental development are suitable abode, suitable resort, suitable speech, suitable food, suitable climate and suitable posture 4. Sufficient. (2) related to Phra Upali i.e. Faith, Devote conceit, Dhamma study as monkhood. (3) related to Phra Ananda i.e. Sacrifice, Kalyāṇamittatā, Yonisomanasikāra.

Keywords: Mural paintings; Major disciples of the Lord Bhudda (Ettakka); Buddhist principles

บทนำ

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามราชวรมหาวิหาร ตั้งอยู่ทางทิศใต้ของพระบรมมหาราชวัง ทิศเหนือจดถนนท้ายวัง ทิศตะวันออกจดถนนสนามไชย ทิศใต้จดถนนเศรษฐการ ทิศตะวันตกจดถนนมหาธาตุ ได้แบ่งเป็น 2 เขต ได้แก่ เขตพุทธาวาส กับเขตสังฆาวาส วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามสร้างขึ้นในรัชกาลของสมเด็จพระเพทราชา ระหว่าง พ.ศ. 2231-2246 กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี แต่ไม่มีหลักฐานปรากฏว่าใครเป็นผู้สร้าง เดิมมีชื่อว่า “วัดโพธาราม” ตั้งอยู่ที่ปากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งตะวันออก ตำบลบางกอก เมืองธนบุรี เมื่อ พ.ศ. 2331 สมเด็จพระเจ้าตากสินมหาราช ทรงสถาปนาเมืองธนบุรีขึ้นเป็นเมืองหลวง และกำหนดเขตเป็นบริเวณทั้งสองฝั่งแม่น้ำเจ้าพระยา วัดโพธารามตั้งอยู่ในเขตกำแพงพระนครฝั่งตะวันออก จึงเป็นพระอารามหลวง และได้มีพระราชอาณัติปกครองพระอารามตั้งแต่นั้นมา (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, 2552) ครั้นถึงสมัยกรุงศรีรัตนโกสินทร์ พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ขุนนางเจ้าทรงกรม ช่างสิบหมู่อำนวยการบูรณะปฏิสังขรณ์ เริ่มเมื่อปี พ.ศ. 2331 ทรงใช้เวลา 7 ปี 5 เดือน

28 วัน จึงแล้วเสร็จ และทรงโปรดเกล้าฯ ให้มีการฉลองเมื่อ พ.ศ. 2344 พระราชทานนามใหม่ว่า “วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาวาส” ต่อมา พ.ศ. 2375 พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์ครั้งใหญ่ นานถึง 16 ปี 7 เดือน โดยขยายเขตพระอารามด้านทิศใต้ และทิศตะวันตก (คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม, 2552) ปัจจุบัน วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นวัดประจำรัชกาลพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช (พิพัฒน์ พงศ์พิพร, 2525) และเคยเป็นพระอารามที่ประทับของสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระปรมานุชิตชิโนรส สมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์แรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์และสมเด็จพระสังฆราชเจ้าพระองค์เดียว ในรัชกาลพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกด้วย (ราชกิจจานุเบกษา, 2464)

หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาได้รับถ่ายทอดด้วยวิธีต่าง ๆ มานานนับพันปีทั้งในรูปแบบของการถ่ายทอดผ่านพุทธสาวก ที่มีหน้าที่ในการเผยแผ่โดยการแสดงธรรม การอธิบาย การถ่ายทอดผ่านคัมภีร์พระไตรปิฎกซึ่งมีหลักธรรมที่สำคัญปรากฏอยู่ประกอบไปด้วย พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก จำนวน 84,000 พระธรรมขันธ์ และในปัจจุบันได้มีสื่อสมัยใหม่เข้ามามีบทบาทในการถ่ายทอดหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา อาทิ สื่อวิทยุโทรทัศน์ วิทยุกระจายเสียง สื่อสิ่งพิมพ์ นิตยสาร วารสาร เป็นต้น แต่ก็ยังมีสื่ออีกชนิดหนึ่งที่มีบทบาทในการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา คือ จิตรกรรมฝาผนัง (พระพงศกัณฑ์ อภิขโว (รุ่งสง), 2549)

จิตรกรรมฝาผนังเป็นสื่อสำคัญอย่างหนึ่ง ที่มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่ผู้วาดหรือจิตรกรได้สื่อออกมาทางภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยมีเนื้อหาหรือเรื่องราวเกี่ยวกับศาสนาในเรื่องต่าง ๆ อาทิ พุทธประวัติ สาวกประวัติ นิทานชาดกที่เป็นคติทางธรรมที่เตือนใจพุทธศาสนิกชน อีกทั้งภาพจิตรกรรมที่ จิตรกรทั้งหลายเหล่านั้นสื่อถึงคุณค่า ทั้งทางด้านสุนทรียศาสตร์ ประวัติศาสตร์ โบราณคดี คติความเชื่อ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมของชาติที่มีความสำคัญอย่างหนึ่ง ที่สามารถหล่อหลอมและต่อยอดถึงอุดมการณ์ทางการเมือง ความคิด ความเชื่อต่าง ๆ ในอดีตให้แก่คนรุ่นหลังได้อย่างไม่รู้ตัว (สมชาติ มณีโชติ, 2529) อีกด้วย แต่ในปัจจุบันจิตรกรรมฝาผนังได้ถูกลดบทบาทลงไปเหลือเพียงแค่บทบาทในด้านความงามทางด้านศิลปะเท่านั้น โดยคนรุ่นใหม่มิได้เห็นคุณค่าของภาพจิตรกรรมฝาผนังในแง่ของการเป็นสื่อในบทบาทการเผยแผ่หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเท่าที่ควร ประกอบกับความนิยมศิลปะแนวใหม่ที่เป็นรูปแบบของศิลปะนามธรรมส่งผลให้จิตรกรรมฝาผนังได้ถูกจำกัดบทบาทอยู่เพียงแต่ภายในวัดเท่านั้น และเริ่มที่จะสูญหายลบเลือนไป นอกจากนี้จิตรกรรมฝาผนังที่เขียนขึ้นมาใหม่ก็ยังเป็นการลอกเลียนแบบของเดิม โดยไม่มีความรู้ความเข้าใจในความหมายที่แฝงอยู่ในภาพจิตรกรรมฝาผนังเหล่านั้น จึงทำให้สื่อภาพจิตรกรรมฝาผนังของไทยไม่ได้รับการพัฒนาขึ้นจากที่เป็นอยู่แต่อย่างใด ด้วยเหตุผลดังกล่าวนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการศึกษาและทำความเข้าใจภาพจิตรกรรมฝาผนังในฐานะที่เป็นสื่อที่มีบทบาทในการเผยแผ่ธรรมะทางพระพุทธศาสนาที่สำคัญอย่างหนึ่งที่ได้ถ่ายทอดเนื้อหาธรรมะที่สำคัญไปยังผู้ดูหรือผู้ชมนับตั้งแต่อดีตกาลจนถึงปัจจุบัน และเนื้อหาที่นำมาถ่ายทอดมักเป็นนิทานชาดก หรือเป็นพุทธประวัติ สาวกประวัติตอนต่าง ๆ ซึ่งเป็นการถ่ายทอดความรู้ให้แก่ผู้ที่

มีโอกาสได้เข้ามาชมภาพจิตรกรรมฝาผนังจากพระอุโบสถหรือฝาผนังที่ต่าง ๆ ของวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ดังนั้นผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยประวัติความเป็นมาของวัดพระเชตุพนฯ และจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งเป็นผลงานจิตรกรรมฝาผนังในยุคแรกแห่งกรุงรัตนโกสินทร์ที่นำเรื่องราวประวัติของพระสาวกที่ปรากฏในคัมภีร์พระไตรปิฎกมาเขียนไว้ที่ฝาผนังพระอุโบสถ เพื่อความเข้าใจความหมายถึงภาพในจิตรกรรมที่ทรงคุณค่าด้วยหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา และการเผยแผ่ให้พุทธศาสนิกชนได้ทราบประวัติพระสาวกและหลักพุทธธรรมที่ทรงคุณค่าของพระพุทธเจ้าผ่านสื่อจิตรกรรมฝาผนัง เพื่อเป็นวิทยานุคติแก่ปวงนิมาชนตาคนรุ่นหลังสืบไป

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาประวัติจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
2. เพื่อศึกษาประวัติพระสาวกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม
3. เพื่อวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยเรื่อง เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลในเอกสารคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ขอบเขตงานวิจัยมี 2 ด้าน คือ (1) ขอบเขตด้านเนื้อหา ได้แก่ ศึกษาประวัติจิตรกรรมฝาผนังที่ปรากฏในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ศึกษาประวัติพระสาวกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ได้แก่พระสาวกเอตทัคคะ 3 รูป ได้แก่ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ พระอานนทเถระ และศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (2) ขอบเขตด้านเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์พระไตรปิฎก ภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 อรรถกถาภาษาไทยฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วรรณกรรมพุทธธรรม เอกสารตำราวิชาการ บทความวิชาการ วิทยานิพนธ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง และหนังสือประวัติศาสตร์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ประชุมจารึกวัดพระเชตุพน พระอุโบสถวัดโพธิ์ ขั้นตอนการวิจัยมีดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาข้อมูลจากแหล่งที่เกี่ยวข้อง โดยที่ผู้วิจัยศึกษาค้นคว้าและรวบรวมข้อมูล ที่เกี่ยวข้องได้แก่ เอกสารคัมภีร์ และงานวิจัยต่าง ๆ ทางพระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์โดยนำข้อมูลของจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม ประวัติของพระสาวกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม และหลักธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม

ขั้นตอนที่ 3 นำมาเรียบเรียงวิเคราะห์กับพุทธธรรมในคัมภีร์พระพุทธศาสนา

ขั้นตอนที่ 4 สรุปนำเสนอผลการวิจัยและข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

ผลการวิจัย

วัตถุประสงค์ที่ 1 ผลการวิจัยพบว่าจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 สมัยนั้นได้รับการสถาปนาอาคารถาวรวัตถุขึ้นเป็นจำนวนมากพร้อมกันนี้ก็เกิดจิตรกรรมฝาผนังบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พระราชนิยม และคติความเชื่อผู้คนในสมัยแรกแห่งการสร้างบ้านแปลงเมือง เป็นจำนวนมากเช่นเดียวกัน ครั้นต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์เป็นการใหญ่และสถาปนาอาคารถาวรวัตถุเพิ่มขึ้นอีก จึงทำให้เกิดจิตรกรรมแบบใหม่โดยผ่านคติความเชื่อทางพระพุทธศาสนาซึ่งได้รับการยกย่องในฝีมือช่างยุครัตนโกสินทร์ตอนต้นว่า มีฝีมือยอดเยี่ยม วิจิตรตระการตา สะท้อนถึงลักษณะและเทคนิคจิตรกรรมไทยได้เป็นอย่างดี ทั้งในด้านการจัดองค์ประกอบของภาพ ทศนิยมภาพแบบโบราณ สี และสกุลช่าง ที่สำคัญคือ ความลึกซึ้งในเนื้อหาของจิตรกรรมที่นำเสนอเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาและคติชาวบ้าน รวมถึงการแทรกภาพวิถีชีวิตคนไทยในยุคสมัยนั้น ที่มีการติดต่อค้าขายกับต่างชาติ ทั้งชาวจีนและชาวยุโรป ความงดงามของจิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนฯ ในรัชกาลที่ 3 นี้เกิดจากฝีมือของจิตรกรที่เป็นช่างหลวงทั้งสิ้น จากหลักฐานในจารึกโคลงต้นปฏิสังขรณ์วัดพระเชตุพนฯ ทำให้ทราบว่าช่างหลวงเหล่านั้นล้วนแต่เป็นพระสงฆ์ที่คัดเลือกมาจากวัดต่าง ๆ ในพระนคร โดยพระสงฆ์สมัยนั้นจึงนิยมร่ำเรียนวิชาช่าง ที่เรียกว่า วิชาฉกรรกรรม ด้วยเหตุนี้จิตรกรรมฝาผนังวัดพระเชตุพนฯ จึงมีความพิเศษโดยเฉพาะเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา

ส่วนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ได้แสดงถึงการผสมผสานการนำความรู้ทางด้านวรรณกรรมและพระพุทธศาสนา เช่น จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาอุมาฆคชาดก หรือเรื่องพระมหาสถาชาดก ซึ่งเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนที่ผนังเหนือช่องหน้าต่างของพระอุโบสถวัด ทั้ง 4 ทิศ มีจำนวน 41 ตอน ส่วนจิตรกรรมฝาผนังเรื่องพระสาวกเอตทัคคะซึ่งเป็นจิตรกรรมที่เขียนไว้จำนวน 26 ช่องที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่างแต่ละช่อง เนื้อหาของเรื่องราวในจิตรกรรมนี้มีที่มาจากคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถาอังคุตตรนิกาย

วัตถุประสงค์ที่ 2 ผลการวิจัยพบว่าการศึกษาภาพจิตรกรรมพระสาวกที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ โดยภาพจิตรกรรมมีจำนวน 26 ห้อง และเกี่ยวโยงถึงประวัติเอตทัคคะพระสาวกจำนวน 41 รูป โดยเนื้อหาเกี่ยวโยงกับภาพนั้นพบว่าสอดคล้องกับคัมภีร์พระไตรปิฎกและอรรถกถา อังคุตตรนิกาย นอกจากนี้ได้ศึกษาประวัติของพระสาวก 3 รูป ได้แก่ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ พระอนนทเถระ ที่เกี่ยวโยงกับภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ดังต่อไปนี้ (1) พระมหากัสสปเถระ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/191/196-203) เป็นบุตรกบิลพราหมณ์กัสสปโคตร มีชื่อว่าปิปลิ พออายุครบ 20 ปี บิดาได้ไปสู้อนางภัททกาปิลานี อายุ 16 ปีเป็นบุตรพราหมณ์โกสิยะโคตร นางเป็นหญิงสาวที่รูปร่างงดงาม หลังจากแต่งงานกันแล้วทั้งสองนั้นอยู่ร่วมกันเท่านั้นไม่ได้มีความเกี่ยวข้องทาง

การมรณเฑาะว์นั้นทั้งสองคนจึงไม่มีบุตรและธิดาด้วยกัน ต่อมาบิดามารดาเสียชีวิตปีผลิมาณพได้ครอบครองสมบัติและดูแลกิจการงานสืบทอดจากบิดามารดา ทั้งสองต่างก็มีความเห็นร่วมกันจึงออกบวชได้ถือเพศเป็นบรรพชิต ในขณะนั้นพระพุทธเจ้าทรงประทับอยู่ที่พระเวฬุวันมหาวีฬารทรงทราบถึงเหตุของปีผลิมาณพ กับภททกาปิลาณีได้แยกทางกันและออกบวช พระพุทธเจ้าจึงเสด็จไปประทับนั่งรอรับที่ใต้ร่มไทรเรียกว่า พุทฺตนิโครธ ซึ่งอยู่ในระหว่างกรุงราชคฤห์และเมืองนาลันทา ระหว่างทางพระมหากัสสปะเดินมานั้นเมื่อเห็นพระพุทธเจ้าประทับอยู่ด้วยอาการสงบสง่างามจึงมีความเลื่อมใสได้แปลงวาจาประกาศขอให้ได้ทรงอนุญาตให้เป็นภิกษุในพระธรรมวินัยนี้ พระพุทธเจ้าทรงประทานการบวชด้วยการประทานโอวาท 3 ข้อว่า 1) กัสสปะเธอพึงศึกษาว่า เราจักเข้าไปตั้งความละเอียดและความเกรงใจไว้ในภิกษุที่เป็นผู้เฒ่า ปานกลาง และผู้บวชใหม่อย่างดีที่สุด 2) เราจักฟังธรรมซึ่งประกอบด้วยกุศล เราจักตั้งใจฟังธรรมนั้นแล้วพิจารณาเนื้อความ 3) เราจักไม่ละสติ ที่เป็นไปในกาย คือ พิจารณาเอาร่างกายเป็นอารมณ์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 16/144/233) แต่สำหรับการบวชของพระมหากัสสปะ พระองค์ทรงประทานการบวช โดยให้โอวาท 3 ข้อ เรียกว่า โอวาทปฏิบัติคหณุปสัมปทาอันเป็นวิธีบวชอีกแบบหนึ่งซึ่งการบวชลักษณะแบบนี้ พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตบวชให้เฉพาะพระมหากัสสปะเท่านั้น (บรรจบ บรรณรุจิ, 2536) (2) พระอุบาลีเถระ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/228/324-325) เกิดในครอบครัวของช่างกลบกลบชาวเมืองกบิลพัสดุ์ ได้เป็นพนักงานภูษามาลาของเจ้าศากยวงศ์ในเมืองกบิลพัสดุ์ ท่านเป็นช่างตัดพระเกศาประจำพระองค์ของเจ้าชายศักยะทั้ง 5 คือ เจ้าชายภัททิยะ เจ้าชายอนुरुทธะ เจ้าชายอนันทะ เจ้าชายภคเจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายโกถิยวงศ์ คือ เจ้าชายเทวทัต ท่านเป็นที่โปรดปรานจากเจ้าชายเหล่านั้น เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จไปจำพรรษาที่นิโครธารามมหาวีฬาร ณ เมืองกบิลพัสดุ์ ได้ทรงแสดงธรรมโปรดพระพุทธบิดาและเหล่าพระญาติ ในครั้งนั้นนายภูษามาลาอุบาลีได้ฟังธรรมของพระพุทธเจ้า จึงเกิดความเลื่อมใสพระพุทธเจ้า เนื่องด้วยเจ้าชายทั้งหมดมีพระประสงค์จะออกบวชติดตามพระพุทธเจ้า จึงได้พานายอุบาลีพนักงานภูษามาลาผู้รับใช้ใกล้ชิด และพระพุทธเจ้าโปรดให้อุบาลีผู้เป็นช่างกลบกลบบวชก่อน แล้วจึงให้ศากยกุมารบวชภายหลัง (พระธรรมโกศาจารย์, 2528) นักวิชาการบางท่านกล่าวว่าพระพุทธเจ้าทรงบวชให้อุบาลีก่อนด้วยวิธีบวชแบบเอหิภิกขุอุปสัมปทา จากนั้นจึงทรงบวชให้เจ้าชายศากยะภายหลัง (บรรจบ บรรณรุจิ, 2536) ส่วนการบรรลุปะเป็นพระอรหันต์ของพระอุบาลีเถระ เมื่อบวชแล้วได้เรียนกรรมฐานจากพระพุทธเจ้า จึงได้ขออนุญาตไปอยู่ป่าแต่พระพุทธเจ้าทรงไม่อนุญาตด้วยเหตุผลว่าเสนาสนะที่เจียบสงัดในป่าใหญ่อยู่ลำบากทำความเจียบสงัดได้ยาก การอยู่ผู้เดียวเป็นของยืดยาวได้ยากป่าเห็นจะชักนำจิตของภิกษุผู้ยังไม่ได้สมาธิหวาดหวั่น จะทำให้ภิกษุจมลงและฟุ้งซ่าน ต่อเมื่อภิกษุนั้นได้สมาธิบรรลุปฐมฌาน พุติฌาน ตติยฌาน จตุตถฌาน อากาสนัญจายตนฌาน วิญญูณัญจายตนฌาน อากิญจัญญายตนฌาน และเนวสัญญานาสัญญายตนฌาน บรรลุตัญญาเวทิตินิโรธ อาสวะของภิกษุนั้นสิ้นไป จึงควรที่จะเข้าไปอาศัยอยู่ในป่าอันเจียบสงัด รับสั่งให้พระ อุบาลีอยู่ในสงฆ์ เพราะเมื่ออยู่ในสงฆ์ความสำราญจักมี (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 24/99/232-240) (3) พระอนันทเถระ (อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/219-223/301-323) เป็นพระโอรสของพระเจ้า“สุกโกทนะ” แห่งราชวงศ์ศากยะเป็นพระอนุชาของพระเจ้า

“สุทโธนะ” ซึ่งเป็นพระราชบิดาของพระพุทธเจ้า (พระโคตมะ) ดังนั้นพระอานนท์จึงมีศักดิ์เป็นพระอนุชาของพระพุทธเจ้า ที่ได้ชื่อว่า “พระอานนท์” เพราะว่าเมื่อคราวที่พระอานนท์ประสูตินั้นเหล่าพระญาติทั้งหลายมีความปีติยินดีและร่าเริงบันเทิงใจกันอย่างถ้วนหน้า (อรรถกถาอังคุตตรนิกายภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/219-223/301) พระอานนท์เถระท่านออกบวชโดยการชักชวนของเจ้าชายอนรุทธะแห่งราชวงศ์ศากยะ (อรรถกถา ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/219-223/301) ในคราวที่พระพุทธเจ้าทรงเสด็จไปเมืองกบิลพัสดุ์หลังจากพรรษาที่ 2 แห่งการตรัสรู้เพื่อไปโปรดพระพุทธบิดาคือพระเจ้าสุทโธทนะและเหล่าหมู่พระญาติทั้งหลาย ขณะนั้นเจ้าชายอานนท์กับเจ้าชายอนรุทธะพร้อมกับเจ้าชายฝ่ายศากยะวงศ์และเจ้าชายฝ่ายโกลิยะวงศ์พร้อมใจกันเสด็จออกผนวชพร้อมด้วยนายอุบาลีผู้เป็นพนักงานฝ่ายภูษามาลา ได้เดินทางไปเฝ้าพระพุทธเจ้าซึ่งขณะนั้นพระพุทธองค์ได้ทรงประทับอยู่ที่อนุปิยัมพวันแคว้นของเจ้ามัลละ การบรรลุโสดาปัตติผลของพระอานนท์เถระ ได้มีหลักฐานที่ปรากฏอยู่ 2 ประการ กล่าวคือ ท่านได้บรรลุธรรมจากการสดับรับฟังพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้าที่ได้แสดงภายในพรรษาแรกตามที่มีปรากฏอยู่ในธรรมบท (อรรถกถาธรรมบทภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 1/131) การบรรลุพระอรหัตตผลของท่านพระอานนท์เป็นการบรรลุธรรมที่แปลกกว่าการบรรลุธรรมของพระอรหัตตผลสาวกผู้อื่น ๆ ท่านบรรลุธรรมผู้เป็นพระอรหัตตผลในขณะที่ท่านกำลังล้มตัวลงนอนซึ่งเป็นสิ่งที่น่าอัศจรรย์อย่างยิ่ง การบรรลุธรรมของท่านพระอานนท์เถระเกิดขึ้นภายหลังจากที่พระพุทธเจ้าได้เสด็จดับขันธปรินิพพานไปแล้ว 3 เดือนและก่อนที่จะมีการทำปฐมสังคายนา(การทำสังคายนาครั้งที่ 1) เพียง1วัน(พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 7/438/377)

วัตถุประสงค์ที่ 3 ผลการวิจัยพบว่าหลักพุทธธรรมที่ปรากฏบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถที่เกี่ยวข้องกับพระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ และพระอานนท์เถระ โดยจะวิเคราะห์หลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับพระสาวกทั้ง 3 รูปเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถา ดังนี้

(1) ภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระผู้เป็นเอตทัคคะตามข้อความที่ปรากฏในเอตทัคควรรคว่า “มหากัสสปะเลิศกว่าภิกษุสาวกทั้งหลายของเรา ผู้ทรงธุดงค์และสรรเสริญคุณแห่งธุดงค์ (พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย: 20/191/25) เป็นภาพจิตรกรรมที่ปรากฏบนฝาผนังห้องที่ 3 เป็นการเล่าเรื่อง 7 ตอนคือ 1) ภาพพราหมณ์ทั้งหลายนำรูปหล่อของสตรีที่ทำด้วยทองคำออกตามหาสตรีที่มีความสวยงามเหมือนรูปหล่อทองคำโดยอุบายของปิณฑลิมาณพเพื่อจะวิวาห์กับสตรีที่มีลักษณะดังรูปปั้นทองคำ 2) ภาพของปิณฑลิมาณพนั่งเสียด้านางภัททกาปิลาณีผู้เป็นภรรยาในวันวิวาห์ 3) ภาพปิณฑลิมาณพกับนางภัททกาปิลาณีนอนในห้องหอโดยมีหมอนก้นกลางทั้งสองนอนไม่หลับตลอดคืนเพราะกลัวจะถูกตัวกันและกัน 4) ภาพอุปสมบทโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้บวชให้พระมหากัสสปเพราะทรงเล็งเห็นว่าพระมหากัสสปเป็นผู้หนักแน่นในพระธรรมวินัยและรักษาริยวงศ์ธุดงค์วัตร พระพุทธเจ้าจึงได้ประทานการบวชด้วยโอวาท 3 ประการ ซึ่งโอวาท 3 ประการนี้เป็นเหตุให้บริบูรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา 5) ภาพพระมหากัสสปแบกกลดสะพายบาตรแสดงถึงธุดงค์วัตร 6) ภาพสอนธุดงค์ 7) ภาพพระพุทธเจ้าประทานผ้าสังฆาฏิแก่พระมหากัสสปเถระ มีหลักธรรมที่ซ่อนในภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระมหากัสสปเถระ ดังนี้

รายละเอียดในภาพ	หลักธรรม
-ภาพพราหมณ์ทั้งหลายนำรูปหล่อของสตรีที่ทำด้วยทองคำออกตามหาสตรีที่มีความสวยงามเหมือนรูปหล่อทองคำโดยอุบายของปิปผลิมาณพเพื่อจะวิวาห์กับสตรีที่มีลักษณะดังรูปปั้นทองคำภาพของปิปผลิมาณพนั่งเสี้อยู่กับนางภัททกาปิลานีผู้เป็นภรรยาในวันวิวาห์ -ภาพปิปผลิมาณพกับนางภัททกาปิลานีนอนในห้องหอโดยมีหมอนกั้นกลางทั้งสองนอนไม่หลับตลอดคืนเพราะกลัวจะถูกตัวกันและกัน	สังสารวัฏ การเวียนว่ายตายเกิดในโลกหรือในภพต่างๆ
-ภาพอุปสมบทโดยมีพระพุทธเจ้าเป็นผู้บวชให้ด้วยโอวาท 3 ประการ	-หิริ โอตตัปปะ ความละอาย กลัวต่อบาป คือให้สำรวมในศีล -วิริยสังวร สำรวมด้วยความเพียร -สติสังวร สำรวมด้วยสติ 3 สิ่งนี้ทำให้สมบุรณ์ด้วยศีล สมาธิ ปัญญา
-ภาพพระมหากัสสปแบกกถสละพวยบาตรแสดงถึงธุดงค์วัตร -ภาพสอนธุดงค์	-การธุดงค์วัตรเพื่อการกำจัดกิเลส (ธุดวาทะ) ธรรมเครื่องกำจัดกิเลส (ธุดัมมะ) -หลักธุดงค์ 13 ข้อ -สัปปายะ 7 ข้อ ช่วยเกื้อหนุนการบำเพ็ญและรักษาสมาธิ ได้แก่ โคจร ภัตตสละ บุคคล โภชนา อตุ และอิริยาบถ
-ภาพพระพุทธเจ้าประทานผ้าสังฆาฏิแก่พระมหากัสสปเถระ	-ความพอเพียงสำหรับความต้องการพื้นฐานของมนุษย์ (หลักมัชฌิมา)

(2) ภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระอุบาลีเถระปรากฏบนฝาผนังเล่าเรื่องจำนวน 3 ตอนคือ 1) ภาพอุบาลีช่างกลบไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลขออุปสมบทพร้อมกับเจ้าศากยยะ 6 พระองค์ 2) ภาพพระอุบาลีวินิจฉัยคดีนางภิกขุณีผู้เป็นมารดาพระกุมารกัสสปะ 3) ภาพพระพุทธเจ้าประทานตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงพระวินัยแก่พระอุบาลี มีหลักธรรมที่ซ่อนในภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระอุบาลีเถระ ดังนี้

รายละเอียดในภาพ	หลักธรรม
-ภาพอุบลีช่างกลบไปเฝ้าพระพุทธเจ้าแล้วทูลขออุปสมบทพร้อมกับเจ้าศากย 6 พระองค์	-ความศรัทธาเลื่อมใสในพระพุทธเจ้า -การละมานะ (การถือตัว) โดยการใช้การเคารพเป็นอุบายในการลดมานะของบุคคล -การเคารพผู้มีพรรษามากกว่าเป็นการเคารพในความรู้ เพราะการบวชถือว่าเป็นการศึกษา ดังนั้นผู้ที่บวชก่อนเสมือนว่ามีความรู้สูงกว่า
-ภาพพระอุบลีวินิจฉัยคดีนางภิกขุณีผู้เป็นมารดาพระกุมารกัสสปะ	-โยนิโสมนสิการ คือการพิจารณาเข้าถึงความจริงโดยสืบค้นหาเหตุผลไปลำดับจนถึงต้นเหตุ
-ภาพพระพุทธเจ้าประทานตำแหน่งเอตทัคคะด้านผู้ทรงพระวินัยแก่พระอุบลี	-สำรวมอินทรีจะทำได้อยู่ในธรรมวินัยครบถ้วน

(3) ภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์ที่ปรากฏบนฝาผนังเป็นการเล่าเรื่องการเล่าเรื่องจำนวน 3 ตอน คือ 1) ภาพเล่าเรื่องพระอานนท์ทูลขอพร 8 ประการจากพระพุทธเจ้า 2) ภาพเล่าเรื่องพระอานนท์ถวายการอุปฐากพระพุทธเจ้าอย่างใกล้ชิด 3) ภาพพระนาคสมาระถูกโจรทำร้ายแย่งบริขาร หลักธรรมที่ซ่อนในภาพจิตรกรรมเกี่ยวกับพระอานนท์เถระ

รายละเอียดในภาพ	หลักธรรม
-ภาพพระอานนท์ทูลขอพร 8 ประการจากพระพุทธเจ้า	ความเสียสละ ต้องการงานปิดทองหลังพระ
-ภาพพระอานนท์ถวายอุปฐากพระพุทธเจ้าอย่างใกล้ชิด	ด้วยใกล้ชิดกับพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นพระสัพพัญญู (กัลยาณมิตร ปรโตโฆสะ) - เป็นเลิศในทางพหูสูตร คือ การได้ยินมากได้ฟังมาก - เป็นเลิศในทางมัสติ คือ มีความจำเป็นเลิศ - เป็นเลิศในทางคติ คือ เป็นผู้รู้จักหลักการในการเรียนรู้ - เป็นเลิศในทางธิดิ คือ มีความเพียรเป็นเลิศ - เป็นยอดของภิกษุผู้อุปฐากพระพุทธเจ้า
-ภาพพระนาคสมาระถูกโจรทำร้ายแย่งบริขาร	-พระนาคสมาระ อยู่บนความประมาท แม้กระทั่งพระพุทธเจ้าได้ทักท้วงแล้ว

1. การศึกษาประวัติจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม พบว่า จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ สร้างขึ้นในสมัยรัชกาลที่ 1 เป็นการบอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนา พระราชนิยม และคติความเชื่อผู้คนในสมัยนั้น ต่อมารัชกาลที่ 3 ทรงกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้บูรณปฏิสังขรณ์จิตรกรรมฝาผนังที่มีการผสมผสานระหว่างความรู้ทางด้านวรรณกรรมและพระพุทธศาสนา

เช่น จิตรกรรมฝาผนังเรื่องมหาอุ้มงคชาตก หรือเรื่องพระมหโสดชาตก ซึ่งเป็นจิตรกรรมฝาผนังที่เขียนที่ผนังเหนือช่องหน้าต่างของพระอุโบสถวัด ทั้ง 4 ทิศ มีจำนวน 41 ตอน ส่วน เป็นเรื่องราวเกี่ยวกับพระสาวกเอตทัคคะจำนวน 26 ช่องที่ผนังระหว่างช่องหน้าต่างแต่ละช่อง สอดคล้องกับ กวีฏ ตั้งจรัสวงศ์ (2562) ได้สรุปผลการวิจัย เรื่อง “ความหลากหลายของเรื่องราวและการแสดงออกในจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3” มีใจความหนึ่งพูดถึงเรื่องพระสาวก เอตทัคคะ 41 รูป เป็นเรื่องที่น่าจะเกี่ยวข้องกับความต้องการแสดงตัวอย่างที่ดีและสั่งสอนเหล่าพระสงฆ์ สอดคล้องกับเรื่องมหโสดชาตกที่แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของการมีสติปัญญา การนำมาเขียนในตำแหน่งผนังระหว่างช่องหน้าต่างที่สามารถชมได้อย่างใกล้ชิด จึงอาจมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการให้พระสงฆ์เห็นถึงตัวอย่างที่ดีและปฏิบัติตามพระสาวกเอตทัคคะ 41 รูป อีกทั้งภาพพระสาวกเหล่านี้ยังอาจเป็นหนึ่งในการสร้างสัญลักษณ์ให้พระอุโบสถกลายเป็นสังฆมณฑลที่สมบูรณ์ โดยมีพระพุทธรูปประธานเป็นอธิบดีแห่งสังฆมณฑลจากการเขียนเรื่องราวจิตรกรรมฝาผนังที่มีความหลากหลายในสมัยรัชกาลที่ 3 นี้แสดงให้เห็นถึงจุดประสงค์ในการเขียนที่แตกต่างไปจากในอดีต ที่มุ่งเน้นเพียงการเขียนประวัติของพระพุทธรูปเจ้าทั้งอดีตพระชาติและพระชาติในปัจจุบัน และสอดคล้องกับ พระพงศ์ศักดิ์ อภิขโว (รุ่งสง) (2549) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธรูปประธาน: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” พบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ คงแบบแผนของศิลปกรรมสมัยอยุธยาและรัชกาลที่ 3 เป็นภาพเรื่องราวพุทธสาวก 41 รูปบนช่องผนังระหว่างหน้าต่าง ส่วนภาพมหโสดชาตกที่อยู่เหนือช่องผนังขึ้นไปนั้นถือเป็นพระชาติสำคัญ พระชาติหนึ่งในทศชาติ เป็นการบำเพ็ญเพียรเพื่อจะได้ตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้าและใช้ภาพสื่อเพื่อต้องการเผยแผ่พระพุทธรูปศาสนา

2. การศึกษาภาพจิตรกรรมฝาผนังของพระสาวกเอตทัคคะ พบว่า มีจำนวนทั้งหมด 41 รูป โดยมีภาพเขียนจำนวนทั้งหมด 26 ห้อง ซึ่งภาพเขียนนี้ได้นำประวัติของพระสาวกจากคัมภีร์อรรถกถาอังคุตตรนิกาย เอกกนิบาต เอกทศวรรค โดยเรื่องเล่าเป็นเรื่องภูมิหลังที่เป็นอดีตชาติภูมิหลังที่เป็นชาติปัจจุบันและพุทธสาวกที่ได้รับเอตทัคคะ ในภาพเขียนทั้งหมดมีประวัติของพระสาวก 3 รูป คือ พระมหากัสสปเถระ พระอุบาลีเถระ พระอานนทเถระ สอดคล้องกับ เสมอชัย พูลสุวรรณ (2539) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24” เกี่ยวกับการเขียนเรื่องประวัติพระสาวกเอตทัคคะ 41 พระองค์ภายในพระอุโบสถ และประวัติพระสาวิกาสอดคล้อง 13 องค์ อุบาสกเอตทัคคะ 10 คน และอุบาสิกาเอตทัคคะ 10 คน ภายในพระวิหารพระพุทธไสยาสน์ ที่วัดพระเชตุพนฯ แต่งงานจิตรกรรมในสมัยรัชกาลที่ 3 มีการเขียนกลุ่มพระสาวกที่ได้รับการยกย่องให้เป็นเอตทัคคะในแต่ละด้านด้วย ซึ่งอาจมองได้ว่าเพื่อแสดงให้เห็นบุคคลที่เป็นตัวอย่างที่ดีเป็นแบบอย่างการประพฤติปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม สน สิมารัง (2549) ได้กล่าวไว้ในหนังสือ “พิจารณาจิตรกรรมฝาผนัง วัดสุทัศน์เทพวรารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม” ว่า ในส่วนผนังระหว่างช่องหน้าต่างมีการเขียนเรื่องพระสาวกเอตทัคคะ 41 พระองค์ และแทรกเรื่องราวพุทธประวัติของพระศรีศากยมุนีลงไปด้วย แต่น่าสังเกตว่ามีเพียงผนังช่องแรก ที่มีการเขียนเรื่องราวพุทธประวัติ สาเหตุของการไม่เน้นเหตุการณ์ทางพุทธประวัตินี้สันนิษฐานว่า พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวมีพระราชประสงค์เลือกเขียน

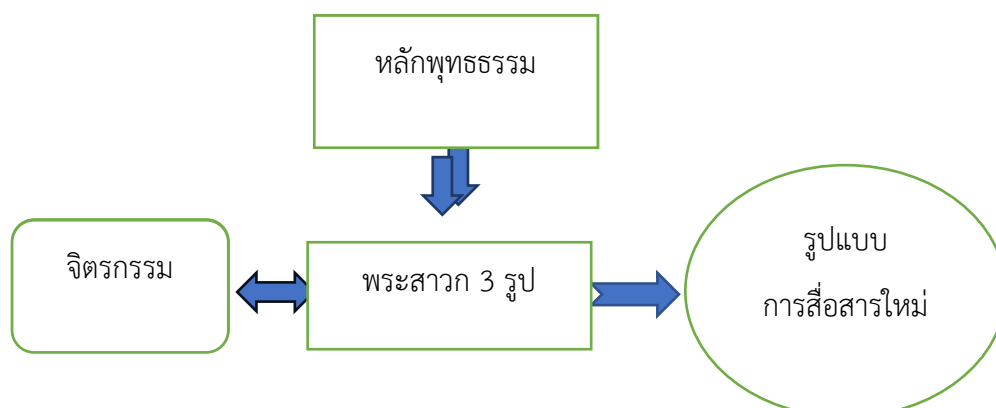
ภาพประวัติพระสาวก เพื่อเป็นการอนุสติเตือนพระภิกษุที่มาทำอุโบสถสังฆกรรมและทำกิจวัตรประจำวันได้ถือ เป็นแบบอย่างปฏิบัติ

3. พบว่าหลักพุทธธรรมที่ซ่อนอยู่ในภาพเขียนที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมในพระไตรปิฎกและอรรถ

กถา ได้แก่ ศรัทธา มานะ การเคารพนอบน้อม โยนิโสมนสิการ การสำรวมอินทรีย์ ความเสียสละ กัลยาณมิตร พรโตฆะสละ ความประมาท และสังสารวัฏ-การเวียนว่ายตายเกิดในแต่ละภพชาติ สอดคล้องกับ พระมหาอำพล บุตดาสาร (2546) ที่ได้ทำการศึกษาวิจัยเชิงคุณลักษณะเรื่อง “การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์ จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร” พบว่า จิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลี ชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร เป็นภาพเขียนฝีมือช่างในสมัยพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ซึ่งนอกจากจะแฝงไว้ด้วยหลักพุทธปรัชญาทั้งในส่วนของสังขธรรมและจริยธรรม กล่าวคือจริยธรรมมี 3 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูงสุด และในส่วนสังขธรรม ได้แก่ สังขธรรมว่าด้วยธรรมชาติของโลก และชีวิต สังขธรรมว่าด้วยอุดมคติแห่งชีวิต และสังขธรรมว่าด้วยกฎแห่งกรรมแล้ว ยังแฝงไว้ด้วยแนวความคิดทางพุทธ ศิลป์ กล่าวคือ ช่างหรือจิตรกรเขียนภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดกขึ้นเป็นสื่อหรืออุปกรณ์ในการสอน ธรรมะ และสอดคล้องกับ ปรีชญานิ ประสพเนตร (2542) ได้ศึกษาเรื่อง “จิตรกรรมฝาผนัง มรดกสะท้อน ความคิดทางวัฒนธรรม” พบว่า จิตรกรรมเป็นผลงานทางวัฒนธรรมเป็นการแสดงเรื่องราวในพระพุทธศาสนา คือเล่าเรื่องประวัติพระพุทธรูปเจ้าหรือประวัติพระโพธิสัตว์ ในชาติก่อนที่แสดงให้เห็นถึงการบำเพ็ญบารมี 10 ประการ และหลักพุทธธรรมก่อนที่จะจุติมาเป็นเจ้าชายสิทธัตถะ

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการศึกษาประวัติจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ประวัติพระสาวกที่ปรากฏใน จิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ และวิเคราะห์หลักพุทธธรรมที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังพระ อุโบสถวัดพระเชตุพนฯ ผู้วิจัยพบว่า การนำประวัติพระสาวกที่ปรากฏในจิตรกรรมฝาผนังและหลักพุทธธรรมที่ มีความสอดคล้องกับคัมภีร์พระพุทธศาสนานั้นมาสร้างสรรค์สื่อการสอนและการเรียนรู้ โดยนำเสนอเป็น รูปภาพเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้นและสอดคล้องกับบริบทของสังคมในยุคนี้จึงได้ชุดความรู้ของ “การพัฒนาความรู้ หลักพุทธธรรมโดยใช้จิตรกรรมฝาผนังเป็นชุดความคิดสื่อสารด้วยภาพ”

สรุป

วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม เป็นวัดที่มีภาพจิตรกรรมฝาผนังอันทรงคุณค่าที่สร้างขึ้นในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก และพระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงบูรณปฏิสังขรณ์เพื่อถวายเป็นพุทธบูชา ภาพจิตรกรรมฝาผนังได้บอกเล่าเรื่องราวทางพระพุทธศาสนาที่สื่อให้เห็นถึงพุทธประวัติของพระสัมมาสัมพุทธเจ้า พุทธสาวกที่ได้รับเอตทัคคะตลอดจนการสื่อถึงพระราชนิยม คติความเชื่อ วัฒนธรรม ประเพณี ความนิยมและรูปแบบศิลปะในแต่ละยุคสมัย และเจตนาของการถ่ายทอดความรู้ความเข้าใจผ่านภาพจิตรกรรมฝาผนัง โดยการอ้างอิงมาจากพระไตรปิฎกและคัมภีร์สำคัญทางพระพุทธศาสนาแฝงด้วยหลักพุทธธรรมคำสอนที่พุทธศาสนิกชนหรือผู้พบเห็นนอกจากจะได้ศึกษาเรียนรู้ตามหลักวิชาการแล้วยังเป็นหลักฐานในการค้นคว้าทางประวัติศาสตร์อีกด้วย ดังนั้น จึงกล่าวได้ว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังจึงถือได้ว่าเป็นการเผยแพร่ธรรมะเป็นหลักแล้วยังสะท้อนถึงความเป็นศิลปะของชาติได้ด้วย และที่สำคัญยิ่งเมื่อศึกษาแล้วมีความเข้าใจในหลักพุทธธรรมเกิดความเลื่อมใสศรัทธาเข้าไปประพฤติปฏิบัติชอบถูกต้องและดีงาม เกิดประโยชน์แก่ตนเองและสังคมและยังเป็นการรักษาพระพุทธศาสนาไว้อย่างแท้จริง

ข้อเสนอแนะ

จากผลการวิจัย ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะ ดังนี้

1. ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ผลจากการวิจัยพบว่า ภาพจิตรกรรมฝาผนังที่วัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามเป็นศูนย์รวมความรู้ทางพระพุทธศาสนาและศิลปะอันทรงคุณค่ายิ่ง ดังนั้น สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ สถาบันการศึกษา การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย หรือหน่วยงานภาครัฐ องค์กรเอกชน ควรสนับสนุนและส่งเสริมให้มีการศึกษาเชิงพุทธด้วยการจัดกิจกรรมทัศนศึกษาดูงานด้านจิตรกรรม เพื่อสร้างเสริมประสบการณ์หรือส่งเสริมการจัดทำหอจดหมายเหตุภาพจิตรกรรมฝาผนังตามวัดต่าง ๆ ทั่วประเทศไทย เพื่อใช้เป็นแหล่งศึกษา ค้นคว้าของพุทธศาสนิกชนหรือผู้ที่สนใจในพระพุทธศาสนา

2. ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

1. ศึกษาหลักพุทธธรรมบนจารึกฝาผนังในวิหารพระนอนวัดพระเชตุพนฯ เกี่ยวกับพระสาวิกาเอตทัคคะด้วยหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เหตุด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในวัดพระเชตุพนวิมลมังคลารามมีเรื่องราวในพระพุทธศาสนาเป็นจำนวนมากที่ควรแก่การศึกษาค้นคว้าจึงเป็นประโยชน์ทั้งทางความรู้และทางธรรมยิ่ง

2. ศึกษาหลักพุทธธรรมบนจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ เกี่ยวกับประเพณีและพิธีกรรม ด้วยหลักพุทธธรรมในพระไตรปิฎกและอรรถกถา เหตุด้วยภาพจิตรกรรมฝาผนังในพระอุโบสถวัดพระเชตุพนฯ นอกจากจะบอกเล่าเรื่องราวพุทธประวัติ หลักพุทธธรรมแล้ว ยังสะท้อนให้เห็นถึงความศรัทธาเลื่อมใสของพุทธศาสนิกชนที่ถูกถ่ายทอดจากการปฏิบัติตามความเชื่อจนกลายมาเป็นขนบธรรมเนียม

ประเพณี และพิธีกรรมในพระพุทธศาสนาจึงควรแก่การศึกษาค้นคว้าเพื่อรักษาพระพุทธศาสนาให้อยู่คู่กับการสืบสานวัฒนธรรมประเพณีของไทยให้ยั่งยืน

บรรณานุกรม

- กวิฏ ตั้งจรัสวงศ์. (2562). *ความหลากหลายของเรื่องราวและการแสดงออกในจิตรกรรมฝาผนังสมัยรัชกาลที่ 3*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. (2552). *จดหมายเหตุวัดพระเชตุพน สมัยรัชกาลที่ 1-4*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม. (2552). *ประวัติศาสตร์วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม (พ.ศ. 2325-2411)*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- คณะสงฆ์วัดพระเชตุพนฯ. (2562). *พระอุโบสถวัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).
- บรรจบ บรรณรุจิ. (2536). *อสีติมหาสาวก*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ธรรมสภา.
- ปรีชญานี ประสพเนตร. (2542). *จิตรกรรม: สะท้อนความคิดทางวัฒนธรรม*. สารนิพนธ์ศิลปศาสตรบัณฑิต คณะโบราณคดี: มหาวิทยาลัยศิลปากร.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). (2524). *พระอานนทเถระ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ชอบ อนุจารี). (2528). *ตำนานพระอรหันต์ 8 ทิศ*. กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์ประยูรวงศ์.
- พระพงศ์ศักดิ์ อภิขะโว (รุ่งสง). (2549). *ศึกษาบทบาทสื่อจิตรกรรมฝาผนังในการเผยแผ่พุทธธรรมในพระพุทธศาสนา: ศึกษาเฉพาะกรณี พระอุโบสถวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. (2534). *พุทธานุกุศลประวัติ*. พิมพ์ครั้งที่ 28. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาอำพล บุคดาสาร. (2546). *การศึกษาวิเคราะห์พุทธปรัชญาและพุทธศิลป์จากภาพจิตรกรรมฝาผนังเล่าเรื่องบาลีชาดก วัดเครือวัลย์วรวิหาร*. วิทยานิพนธ์หลักสูตรศิลปศาสตรมหาบัณฑิต คณะศิลปศาสตร์: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- พิพัฒน์ พงศ์พิพร. (2525). *พระอารามหลวงยุคต้นกรุงรัตนโกสินทร์*. *วารสารมหาวิทยาลัยศิลปากร*. ฉบับพิเศษ กรุงรัตนโกสินทร์ 200 ปี. 4-5(2), 147-162.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2500). *พระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาเตปิฎก ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2560). *อรรถกถาภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

ราชกิจจานุเบกษา. (2546). *พระบรมราชโองการ ประกาศสถาปนาสมเด็จพระมหาสมณเจ้า เล่ม 38 ตอน 0 ก.* (12 เมษายน พ.ศ. 2464), 10. (อัดสำเนา).

สน สีมাত্রัง. (2549). *พิจารณาจิตรกรรมฝาผนัง วัดสุทัศน์เทพวรารามและวัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม* *วิหารพระนอนวัดโพธิ์*. กรุงเทพฯ: วัดพระเชตุพนวิมลมังคลาราม.

สมชาติ มณีโชติ. (2529). *จิตรกรรมไทย*. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

เสมอชัย พูลสุวรรณ. (2539). *สัญลักษณ์ในงานจิตรกรรมไทยระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึง 24*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.